

वैदेशिक रोजगारले महिलाको स्थितीमा पारेको प्रभाव
(नुवाकोट जिल्ला विदुर नगरपालिका वडा न. ८ को अध्ययन)

त्रिभुवन विश्वविद्यालय मानविकी तथा सामाजिकशास्त्र सङ्काय अन्तर्गत
समाजशास्त्र विषयमा स्नातकोत्तर उपाधिका आंशिक
परिपूर्तिको प्रयोजनको निमित्त
प्रस्तुत
शोधपत्र

शोधकर्ता

शोभा सिग्देल

परीक्षा रोल न. २८२२४२ - २०६९

त्रि. वि. दर्ता न. ९-१-२९-६४२-२००५

समाजशास्त्र केन्द्रीय विभाग

त्रिभुवन विश्वविद्यालय

कीर्तिपुर, काठमाडौं

२०७३

त्रिभुवन विश्वविद्यालय
मानविकी तथा सामाजिकशास्त्र संकाय
समाजशास्त्र केन्द्रीय विभाग
कीर्तिपुर, काठमाण्डौ

सिफारिस पत्र

त्रिभुवन विश्वविद्यालय मानविकी तथा सामाजिकशास्त्र संकाय अन्तर्गत समाजशास्त्रविषयको स्नाकोत्तर उपाधिको आंशिक आवश्यकता पूरा गर्नको लागि मेरो निर्देशन तथा सुपरिवेक्षणमा शोभा सिग्देलले “वैदेशिक रोजगारले महिलाको स्थितीमा पारेको प्रभाव” (विदुर नगरपालिका वडा न. ८ को) एक अध्ययन विषयको शोधपत्र तयार पार्नु भएको छ । म वहाँको कार्यप्रति सन्तुष्ट छु र प्रस्तुत शोधपत्रलाई आवश्यक मूल्याङ्कनका लागि सिफारिश गर्दछु ।

मिती २०७३।१।२६

.....
फणीन्द्रेश्वर पौडेल

सह - प्राध्यापक

समाजशास्त्र केन्द्रीय विभाग

त्रिभुवन विश्वविद्यालय, कीर्तिपुर

त्रिभुवन विश्वविद्यालय
मानविकी सामाजिकशास्त्र संकाय
समाजशास्त्र केन्द्रीय विभाग

स्वीकृति पत्र

त्रिभुवन विश्वविद्यालय मानविकी तथा समाजशास्त्र संकाय अन्तर्गत स्नाकोत्तर दोस्रो वर्षको छात्रा शोभा सिग्देलले “वैदेशिक रोजगारले महिलाको स्थितीमा पारेको प्रभाव” (नुवाकोट जिल्ला विदुर नगरपालिका वडा न. ८ को) एक समाजशास्त्रीय अध्ययन विषयको शोधपत्र स्नाकोत्तर तहको उपाधि प्राप्तिको लागि उपयुक्त ठहरिएको आवश्यक मूल्याङ्कन गरी उक्त उपाधिको लागि स्विकृत प्रदान गरिएको छ ।

शोध मूल्याङ्कन समिती

प्रा.डा. तुलसीराम पाण्डे
विभागीय प्रमुख

.....

प्रेम बहादुर चलाउने
बाह्य परीक्षक

.....

फणीन्द्रेश्वर पौडेल
शोध निर्देशक

.....

मिती २०७३।२।४

कृतज्ञता ज्ञापन

त्रिभुवनविश्वविद्यालय स्नाकोत्तर उपाधि प्राप्तिको आंशिक आवश्यकता परिपूर्तिको लागि समाजशास्त्र/मानवशास्त्रमा अध्ययन गर्नुपर्ने भएकोले “वैदेशिक रोजगारले महिलाको स्थितीमा पारेको प्रभाव” शिर्षकमा यो अध्ययन प्रतिवेदन तयार गरिएको छ। शोधपत्र तयारको लागि समय भौगोलिक, आर्थिक, सामाजिक पक्षहरूलाई हेरी स्थलगत अध्ययनबाट प्राप्त तथ्यहरू संकलन गरी प्रस्तुत गरिएको छ। शोधपत्र तयारको लागि आवश्यक सामग्री, लेख, रचना, पुस्तक आदी उपलब्ध गराइदिने संघ संस्था, प्राध्यापक र व्यक्तिहरूप्रति आभार व्यक्त गर्दछु।

शोधपत्र लेखनको लागि निरन्तर सुझाव, निर्देशन, हौसला र आफ्नो अमूल्य समय प्रदान गर्नुहुने शोध निर्देशक सह-प्राध्यापक श्री फणीन्द्रेश्वर पौडेलप्रति हार्दिक कृतज्ञता ज्ञापन गर्दछु। शोधपत्र तयारको लागि अनुमति प्रदान गर्नुको साथै आवश्यक सुझाव, निर्देशन गर्नुहुने त्रिभुवन विश्वविद्यालयका समाजशास्त्र विभागका विभागिय प्रमुख डा.श्री तुलसीराम पाण्डेप्रति हार्दिक कृतज्ञता ज्ञापन गर्दछु।

शोधपत्र तयारको लागि आवश्यक सूचनामूलक जानकारी, विचार, तथ्याङ्क उपलब्ध गराई दिनुहुने तथ्याङ्कविभागका कर्मचारी, विदुर नगरपालिका वडा नं. ८ का स्थनीय बासिन्दा विशेषगरी महिला उत्तरदाताहरूप्रति धन्यवाद व्यक्त गर्दछु। त्यसैगरी यो शोधपत्र तयार गर्ने क्रममा कम्प्युटरमा सहयोग प्रदान गर्नुहुने साथीहरूप्रति आभार व्यक्त गर्दछु।

यो शोधपत्र अध्ययन तथा तयारको लागि हौसला, सल्लाह र विभिन्न पक्षबाट सहयोग पुर्याउनुहुने विशेषगरी मेरो आमा भगवती सिग्देल, मामा नारायण प्रसाद पनेरु, दाजु सुर्दशन सिग्देल, जीवनसाथी अर्जुन नेपाल र मेरो सम्पूर्ण परिवार, आफन्त तथा साथीभाईहरूप्रति हार्दिक कृतज्ञता ज्ञापन गर्दछु।

शोधकर्ता

शोभा सिग्देल

बिषय सूची

सिफारिश पत्र	क
स्वीकृति पत्र	ख
कृतज्ञता ज्ञापन	ग
विषय सूची	घ-छ
तालिका सूची	ज-ञ

अध्याय - एक

परिचय

१-१०

१.१ अध्ययनको पृष्ठभूमि	१
१.२ समस्याको कथन	५
१.३ अध्ययनका उद्देश्यहरू	७
१.४ अध्ययनको औचित्य	८
१.५ अध्ययनको संगठनात्मक स्वरूप	९

अध्याय - दुई

सन्दर्भ साहित्यको पूनरावलोकन

११-१६

२.१ वैदेशिक रोजगार सम्बन्धी सैद्धान्तिक अवधारणा	११
२.१.१ श्रमको बसाइसराईका कारणहरू	११
२.२ वैदेशिक रोजगारका असरहरू	१४
२.३ वैदेशिक रोजगारले महिलाको भूमिकामा पारेको प्रभाव	१५

अध्याय - तीन

अनुसन्धान पद्धती

१७-२०

३.१ अध्ययन क्षेत्र छनौटको औचित्य	१७
३.२ तथ्याङ्कको प्रकार र स्रोतहरू	१७
३.२.१ प्राथमिक तथ्याङ्क	१७
३.३ समग्रता र नमूना छनौट	१८
३.४ तथ्याङ्क संकलन विधी	१८
३.४.१ कार्य क्षेत्र अध्ययन	१८

३.४.२ अवलोकन	१८
३.४.३ अन्तरवार्ता	१९
३.४.४ सामूहिक छलफल	१९
३.४.५ गहन अन्तरवार्ता	१९
३.५ तथ्याङ्क विश्लेषण र प्रस्तुतीकरण	२०

अध्याय - चार

अध्ययन क्षेत्रको अवस्थिती र घरपरिवार	२१-३४
४.१ विदुर नगरपालिकाको संक्षिप्त परिचय	२१
४.१.१ भौगोलिक अवस्थिती तथा परिचय	२१
४.१.२ प्राकृतिक स्रोत	२१
४.१.३ जनसंख्याको बनावट	२२
४.१.४ विकासको पूर्वाधारको स्थिती	२२
४.२ उत्तरदाताको पारिवारिक पृष्ठभूमी	२२
४.२.१ जात/जाति	२२
४.२.२ धर्म	२४
४.२.३ परिवारको संरचना	२४
४.२.४ साक्षरता/शैक्षिक स्तर	२६
४.२.५ परिवारको आमदानीको मुख्य स्रोतहरू	२७
४.२.६ पेशा	२८
४.२.७ जग्गा जमिनको स्वमिती	३०
४.२.८ खाद्यान्न पर्याप्तताको स्थिती	३२
४.२.९ पशुपंक्षी पालनको स्थिती	३३

अध्याय-पाँच

वैदेशिक रोजगार र रेमिट्यान्सको स्थिती	३५-४७
५.१ वैदेशिक रोजगारको स्थिती	३५
५.१.१ वैदेशिक रोजगारमा गएको व्यक्ति	३५
५.१.२ गन्तव्य मूलुक	३६

५.१.३	पहिलेको पेशागत स्थिती	३७
५.१.४	आवश्यक रकमको व्यवस्था	३८
५.१.५	कामको किसिम	४०
५.१.६	भाषा/सीपको तयारी	४१
५.१.७	एजेन्ट	४३
५.२	रेमिट्यान्सको स्थिती	४४
५.२.१	रेमिट्यान्स रकम	४४
५.२.२	रेमिट्यान्स प्राप्त गर्ने व्यक्ति	४५
५.२.३	रेमिट्यान्सको प्रयोग	४६
५.२.४	रेमिट्यान्स बचतको निर्णय	४७

अध्याय - छ

	परिवारमा वैदेशिक रोजगारको प्रभाव	४८-६८
६.१	महिलाको स्थितीमा परिवर्तन	४८
६.१.१	घरायसी काममा परिवर्तन	४८
६.१.२	पेशामा आएको परिवर्तन	५०
६.१.३	जिम्मेवारीमा आएको परिवर्तन	५२
६.१.४	निर्णायक भूमिकामा परिवर्तन	५३
६.२	महिलाको भूमिकामा परिवर्तन	५४
६.२.१	घरायसी निर्णय गर्ने व्यक्ति	५४
६.२.२	घरायसी कामकाजको व्यवस्थापन	५५
६.२.३	घरायसी निर्णयमा भूमिका	५७
६.३	महिलाका थप दायित्व	६०
६.३.१	घरायसी कठिनाईहरू	६१
६.३.२	सामाजिक सम्बन्ध	६२
६.३.३	बच्चाहरूको लालनपालन	६३
६.४	परिवारको सामाजिक, आर्थिक, पारिवारिक स्थितीमा परिवर्तन	६५
६.४.१	जीवनस्तरमा वृद्धि	६५
६.४.२	केटाकेटीको पढाइमा आएको परिवर्तन	६७

	अध्याय - सात	
	सारांश र निष्कर्ष	६८-७३
७.१	सारांश	६८
७.२	निष्कर्ष	७२
	सन्दर्भ सामग्री	७४-७५
	परिशिष्ट	७६-९०

तालिका सूची

तालिका ४.१	जात/जाति अनुसार उत्तरदाताको संख्या	२३
तालिका ४.२	धर्म अनुसार उत्तरदाताको संख्या	२४
तालिका ४.३	घरमूली अनुसार उत्तरदाताको संख्या	२५
तालिका ४.४	परिवारको आकार अनुसार उत्तरदाताको संख्या	२५
तालिका ४.५	परिवारको किसिम अनुसार उत्तरदाताको संख्या	२६
तालिका ४.६	साक्षरता शैक्षिक स्तर अनुसार उत्तरदाताको संख्या	२७
तालिका ४.७	परिवारको आमदानीको मुख्य स्रोत अनुसार उत्तरदाताको संख्या	२८
तालिका ४.८	पेशा अनुसार उत्तरदाताको संख्या	२९
तालिका ४.९	पेशागत आमदानीबाट हुने बचतको स्थिती अनुसार उत्तरदाताको संख्या	२९
तालिका ४.१०	जग्गाको किसिम अनुसार उत्तरदाताको संख्या	३०
तालिका ४.११	जग्गा जमिनको क्षेत्रफल अनुसार उत्तरदाताको संख्या	३१
तालिका ४.१२	उत्तरदाताको परिवारको जग्गा धनीको विवरण	३२
तालिका ४.१३	खाद्यन्नको पर्याप्तताको अवस्था अनुसार उत्तरदाताको संख्या	३३
तालिका ४.१४	पशुपंक्षीको संख्या अनुसार उत्तरदाताको संख्या	३४
तालिका ५.१	वैदेशिक रोजगारमा जाने व्यक्ति अनुसार उत्तरदाताको संख्या	३५
तालिका ५.२	वैदेशिक रोजगारमा जानुको कारण अनुसार उत्तरदाताको संख्या	३६
तालिका ५.३	वैदेशिक रोजगारको गन्तव्य मुलुक अनुसार उत्तरदाताको संख्या	३७
तालिका ५.४	वैदेशिक रोजगारमा जानुभन्दा पहिलेको पेशा अनुसार उत्तरदाताको संख्या	३८
तालिका ५.५	वैदेशिक रोजगारमा जानको लागि आवश्यक रकमको व्यवस्था अनुसार उत्तरदाताको संख्या	३९
तालिका ५.६	वैदेशिक रोजगारमा जादा लिएको ऋण अनुसार उत्तरदाताको संख्या	३९
तालिका ५.७	गन्तव्य मुलुकमा गर्ने भनिएको कामको किसिम	४०
तालिका ५.८	गन्तव्य मुलुकमा गरेको काम अनुसार उत्तरदाताको संख्या	४१
तालिका ५.९	वैदेशिक रोजगारमा जानको लागि सिप सिके नसिके अनुसार उत्तरदाताको संख्या	४२

तालिका ५.१०	अभिमुखीकरण तालिम/भाषा/सीप र सिकेको ठाँउ अनुसार उत्तरदाताको संख्या	४२
तालिका ५.११	वैदेशिक रोजगारमा जादा प्रयोग गरेको ऐजेन्टको विवरण	४३
तालिका ५.१२	रेमिट्यान्सको रकम अनुसार उत्तरदाताको संख्या	४४
तालिका ५.१३	रेमिट्यान्स प्राप्त गर्ने व्यक्ति अनुसार उत्तरदाताको संख्या	४५
तालिका ५.१४	प्राप्त रेमिट्यान्सको प्रयोग/खर्च अनुसार उत्तरदाताको संख्या	४६
तालिका ५.१५	प्राप्त रेमिट्यान्सको बचतको निर्णय अनुसार उत्तरदाताको संख्या	४७
तालिका ६.१	काममा फरक परे नपरे अनुसार उत्तरदाताको उत्तरदाताको संख्या	४९
तालिका ६.२	फरक परेको काम अनुसार उत्तरदाताको संख्या	४९
तालिका ६.३	पेशामा परिवर्तन आए नआएको अनुसार उत्तरदाताको संख्या	५०
तालिका ६.४	पेशामा परिवर्तन आए अनुसार उत्तरदाताको संख्या	५१
तालिका ६.५	कामको जिम्मेवारी घटबढ अनुसार उत्तरदाताको संख्या	५२
तालिका ६.६	निर्णायक भूमिका/मुख्य हर्ताकर्ता अनुसार उत्तरदाताको संख्या	५३
तालिका ६.७	घरायसी निर्णय अनुसार उत्तरदाताको संख्या	५४
तालिका ६.८	घरायसी कामकाजको व्यवस्थापन अनुसार उत्तरदाताको संख्या	५५
तालिका ६.९	पुरुषको अनुपस्थितीमा घरबाहिर खेतीपाती गर्ने व्यक्ति अनुसार उत्तरदाताको संख्या	५६
तालिका ६.१०	बच्चाहरूलाई विद्यालय पढाउने बारेको निर्णय अनुसार उत्तरदाताको संख्या	५८
तालिका ६.११	अन्नबाली लगाउने निर्णय अनुसार उत्तरदाताको संख्या	५८
तालिका ६.१२	घरपरिवारमा पशुपंक्षी पाल्ने नपाल्ने निर्णय अनुसार उत्तरदाताको संख्या विवरण	५९
तालिका ६.१३	अन्नपात पशुपंक्षी बेचबिखन सम्बन्धी निर्णय अनुसार उत्तरदाताको संख्या	६०
तालिका ६.१४	पुरुषको अनुपस्थितीमा उत्तरदातालाई काममा समस्या परे नपरे अनुसार उत्तरदाताको संख्या	६१
तालिका ६.१५	समस्या परेको र त्यसको सामना गरे अनुसारको उत्तरदाताको संख्या	६२

तालिका ६.१६	पुरुष सदस्यको अनुपस्थितीमा आफन्त तथा छर छिमेकीको व्यवहार अनुसार उत्तरदाताको संख्या	६३
तालिका ६.१७	बाबुको अनुपस्थितीमा बच्चाहरूलाई असर परे नपरे अनुसार उत्तरदाताको संख्या	६४
तालिका ६.१८	परेको असर अनुसार उत्तरदाताको संख्या	६४
तालिका ६.१९	उत्तरदाताको घरपरिवारमा विभिन्न पक्षमा आएको परिवर्तन अनुसार उत्तरदाताको संख्या	६५
तालिका ६.२०	बच्चाहरूको शैक्षिक अवस्थमा परिवर्तन आए नआएको अनुसार उत्तरदाताको संख्या	६७
तालिका ६.२१	परिवर्तन आए अनुसार उत्तरदाताको संख्या	६७